

**Kommentarmaterial till kursplanen i
svenska för kompletterande undervisning
för svenska elever i utlandet**

Skolverket

Kommentarmaterial till kursplanen i
svenska för kompletterande undervisning
för svenska elever i utlandet

Publikationen kan laddas ner kostnadsfritt från Skolverkets
webbplats www.skolverket.se/publikationer

ISBN: 978-91-86529-67-3

Form: Ordförrådet AB
Stockholm 2011

Innehåll

Inledning	6
Skolreformer i Sverige och deras påverkan på kursplanen för kompletterande svenska..	6
Kursplanens olika delar och bedömningsstöd	6
Kommentarer till kursplanen i svenska för kompletterande undervisning för svenska elever i utlandet	8
Förändringar jämfört med den tidigare kursplanen.....	8
Syftet	8
Det centrala innehållet	10
Läsa och skriva	11
Tala, lyssna och samtala	13
Berättande texter och sakprosatexter	14
Språkbruk	16
Kultur, natur och samhälle	18
Bedömningsstöd	19

Inledning

Detta kommentarmaterial riktar sig till lärare som undervisar i den kompletterande undervisningen för svenska elever i utlandet. Avsikten med materialet är att ge en bredare och djupare förståelse för de urval och ställningstaganden som ligger bakom texterna i kursplanen. Materialet beskriver också hur det centrala innehållet utvecklas över årskurserna och hur det bedömningsstöd som finns som bilaga är konstruerat.

Kommentarmaterialet följer kursplanens struktur för att det ska vara lätt att hitta och orientera sig i texten. *Formuleringar som är hämtade direkt från kursplanen är genomgående kursiverade i texten.*

Skolreformer i Sverige och deras påverkan på kursplanen för kompletterande svenska

I samband med starten av höstterminen 2011 genomfördes en rad reformer i det svenska skolsystemet. En ny skollag infördes och de förordningar som styr skolan har också reviderats. För grundskolans del finns till exempel en ny skolförordning (SFS 2011:185). Även förordningen om statsbidrag till utbildning av utlandssvenska barn och ungdomar (SFS 2004:713), som reglerar den kompletterande undervisningen i svenska har reviderats.

Från och med läsåret 2011/12 införs samlade läroplaner för grundskolan, grundskolskolan, sameskolan och specialskolan. Dessa gäller inte för den kompletterande undervisningen. Trots det kan det vara bra för lärare som undervisar i kompletterande svenska att läsa del ett som innehåller skolans värdegrund och uppdrag samt del två som innehåller skolans övergripande mål och riktlinjer. Alla kursplaner är nämligen framtagna i linje med det som står i del ett och två och det är i dessa delar läraren kan hitta något om *hur* undervisningen ska bedrivas.

Läroplanens tredje del innehåller kursplaner för alla ämnen. Kursplanerna är indelade i avsnitten syfte och centralt innehåll och kompletteras med kunskapskrav för de olika ämnena. Kursplanen för kompletterande undervisning i svenska har ungefär samma struktur som övriga kursplaner men eftersom eleverna som deltar i denna undervisning inte får betyg så finns det inga kunskapskrav till denna kursplan. Istället finns ett stödmaterial i form av en bedömningsmatrix som lärare kan använda sig av för att åskådliggöra vad eleven kan och vad nästa utvecklingsområde kan vara.

Kursplanens olika delar och bedömningsstöd

Syftets uppbyggnad

Kursplanen inleds med en kort motivering till att det enskilda ämnet finns. Därefter anges syftena med undervisningen i ämnet. Syftestexten är formulerad så att det tydligt framgår vilket ansvar undervisningen har för att eleverna ska kunna utveckla de kunskaper och förmågor som anges.

Texten avslutas med ett antal långsiktiga mål som är uttryckta som ämnesspecifika förmågor. Dessa gäller för alla årskurser och bedömningsstödet beskriver hur kvaliteten på dessa förmågor utvecklas över tid. Målen sätter ingen begränsning för elevernas kunskapsutveckling – det går alltså inte att betrakta dem som något som slutgiltigt kan uppnås.

Det centrala innehållets uppbyggnad

I det centrala innehållet anges vad som ska behandlas i undervisningen. Innehållet är indelat i kunskapsområden som i sin tur består av ett antal punkter. Kunskapsområdena behöver inte motsvara arbetsområden i undervisningen, utan de är enbart ett sätt att strukturera innehållet i ämnet. Hur de olika innehållspunkterna hanteras i relation till varandra är något som lärare tillsammans med elever måste avgöra. Det centrala innehållet säger heller ingenting om hur mycket undervisningstid som ska ägnas åt de olika delarna. En del av innehållet i kursplanen för den kompletterande undervisningen får eleverna också möta i sin ordinarie undervisning. Det gör att vissa innehållspunkter kanske kan ta mindre tid och behandlas vid färre tillfällen i den kompletterande undervisningen, medan andra frågor som är mer specifika för det svenska språket istället behöver få ta mycket tid och plats i undervisningen.

Det är viktigt att understryka att det centrala innehållet inte behöver utgöra allt innehåll i undervisningen. Det finns alltid möjlighet för läraren att komplettera med ytterligare innehåll utifrån elevernas behov och intresse.

Bedömningsstöd

Till kursplanen finns ett bedömningsstöd. Bedömningsstödet beskriver hur elevens utveckling av de olika förmågor som beskrivs i ämnets syfte kan se ut. Det är konstruerat utifrån ämnets långsiktiga mål och centrala innehåll och i samstämmighet med den gemensamma europeiska referensramen för språk (GERS). Bedömningsstödet är inte tvingande för lärare att använda, det ska enbart betraktas som ett stödmaterial. Lärare som så önskar kan istället använda till exempel Språket lyfter, Språket på väg eller den europeiska språkportfolion.

Kommentarmaterial till kursplanen i svenska för kompletterande undervisning för svenska elever i utlandet

Förändringar jämfört med den tidigare kursplanen

Kursplanerevideringen innebär ingen genomgripande förändring i synen på ämnet i jämförelse med den tidigare kursplanen. Språket och litteraturen betonas fortfarande i hög grad, liksom inriktningen mot språkets kommunikativa aspekter och elevernas kulturella identitetsutveckling. De kulturella aspekterna av ämnet har dock fått ett tydligare jämförande perspektiv, vilket syns både i syftestexten och i en av de sex sammanfattande förmågorna.

I den tidigare kursplanen betonas att undervisningen ska underlätta för eleven att komma tillbaka till Sverige. Många elever som idag deltar i den kompletterande undervisningen planerar inte att leva i Sverige och denna skrivning är därför något förändrad i den nya kursplanen.

De största förändringarna är strukturella, nämligen införandet av ett centralt innehåll samt borttagandet av mål att sträva mot, mål att uppnå och mål för elever som inte avser att fortsätta sina studier i Sverige. Denna förändring följer samma direktiv som strukturevideringen av kursplanerna för grundskolan. Alla kursplaner har därmed en gemensam struktur, som bara skiljer sig åt där det är nödvändigt av verksamhetsspecifika skäl. Utbildningen i kompletterande svenska är en frivillig verksamhet som inte leder fram till betyg eller tillträde till fortsatta studier. För elever som önskar få betyg hänvisas till de olika distansutbildningar som finns.

SYFTET

Den inledande texten i kursplanen ger svar på frågan varför den kompletterande undervisningen i svenska finns som ämne. Vilken nytta har man av ämnet i livet utanför undervisningen? Denna del av texten har kursplanen gemensamt med den svenska grundskolans andra språkämnen. På det viset betonar kursplanen att syftet med att lära sig språk är detsamma oavsett vilket språk det gäller.

Redan i första meningen slår kursplanen fast att språket är ett *redskap för att tänka, kommunicera och lära*. Påståendet bygger på de teorier som menar att människans språk ger henne möjligheter att synliggöra och utveckla sina tankar. På så sätt är språket, även om det inte är det språk man använder till största delen alltså avgörande för tankeutvecklingen och lärandet. Språket utvecklas i samspel med andra och det är också med hjälp av språket vi skapar vår identitet, förstår oss själva och andra, och har möjligheter att ingå i gemenskaper med andra.

Språkförmågan påverkar också individens möjligheter att leva och verka i ett samhälle som kännetecknas av förändringar och där det ställs stora krav på förståelse och flexibilitet. Syftets skrivning *att ha ett rikt och varierat språk är betydelsefullt för att kunna förstå och verka i ett samhälle där kulturer, livsåskådningar, generationer och språk möts* vill peka på att den kompletterande undervisningen har ett viktigt uppdrag i att ge eleverna möjlighet att utveckla relationer till sin omvärld.

Kulturutbyten och kommunikation sker tvärs över gränser i betydligt större omfattning i dag än tidigare. Språket förändras och utvecklas kontinuerligt och framtida arenor för språklig och social interaktion kommer sannolikt att se annorlunda ut. En del av undervisningens uppgift blir därför också att förbereda eleverna för att leva i ett föränderligt samhälle där värderingar och kulturer möts och ge dem redskap för att kunna vara delaktiga och agera i samhällsfrågor av olika slag.

Tilltro till sin språkförmåga

Den andra meningen i kursplanens syftestext lyder: *Genom undervisningen ska eleverna ges möjlighet att utveckla sitt tal- och skriftspråk så att de blir aktivt två- eller flerspråkiga och får tilltro till sin språkförmåga och kan uttrycka sig i olika sammanhang och för skilda syften.* Här slår kursplanen alltså fast att ämnets huvudsakliga uppgift är att ge eleverna språkkunskaper som möjliggör för dem att uttrycka sig och kommunicera utan att språket begränsar dem. Detta kan till exempel innebära att vara så säker på sitt språk att man automatiskt anpassar sitt uttryck till situationen och mottagaren. Det innefattar också lusten och glädjen i att behärska språket så att man kan ta del av litteratur, film, teater och andra språkliga estetiska sammanhang.

Det innebär också att man vet hur språket är uppbyggt och kan diskutera olika sätt att bygga en text eller andra språkliga uttrycksformer, att kunna formulera sig i tal och skrift på ett formellt korrekt sätt eller att eleverna våga delta i diskussioner och argumentera för sina åsikter.

Läsa och skriva

Att kunna läsa och skriva är en självklar del av en språkförmåga. I kursplanens syfte slås det fast att elevernas *intresse för att tala, läsa och skriva på svenska* ska stimuleras genom undervisningen samt att *eleverna ska möta och få kunskaper om skönlitteratur, annat estetiskt berättande och olika former av sakprosa på svenska.* De elever som deltar i undervisningen i kompletterande svenska får sin huvudsakliga läs- och skrivundervisning på något annat språk. När man väl en gång ”knäckt koden” för hur man rent tekniskt gör när man läser kan man använda den kunskapen för att läsa på andra språk. Den kompletterande undervisningen i svenska har som uppgift att utgå från sådana förkunskaper och därifrån stödja elevernas utveckling att kunna läsa och förstå texter på svenska.

Det är också angeläget att eleverna får möjligheter att uttrycka sig med andra medel än det skrivna ordet. Därför betonar kursplanen att eleverna ska *möta och få kunskaper om ... annat estetiskt berättande.* Sådant berättande kan till exempel vara film, teater, drama, eller olika former av bildskapande och är också delar av en fungerande språkförmåga.

Skönlitteratur och sakprosa

Litteraturens roll i kursplanen är stark. Eleverna ska *möta samt få kunskaper om skönlitteratur.* Undervisningen ska ge eleverna rika möjligheter att läsa och upptäcka glädjen i att med hjälp av litteraturen förflytta sig i tid och rum och ta del av andras berättelser. På så sätt kan de utveckla läslust och intresse för litteratur. Eleverna som deltar i den kompletterande undervisningen får ofta undervisning om litteratur från andra delar av världen och från andra tider i sin reguljära utbildning och kursplanen för den kompletterande undervisningen fokuserar därför på litteratur från Sverige.

Litteraturen kan bli en källa till tröst och stöd för den som söker svar på frågor om sitt liv och sin omvärld. Den kan också ge kunskaper som är svåra att få på något annat sätt. Genom att eleverna får föra diskussioner om livsfrågor utifrån litteraturen kan undervisningen uppnå syftet att eleverna ska *utveckla sitt språk, den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden.*

Men det är inte bara skönlitteraturen som ska få ta plats i svenskundervisningen. Eleverna ska också få möta *olika former av sakprosa på svenska*. Detta kan till exempel vara argumenterande eller informerande texter. Även i sakprosan får eleverna ta del av andras tankar och kunskaper om varierande frågor och därigenom bidrar den, precis som skönlitteraturen, till elevernas kunskaps- och identitetsutveckling.

Studier av *annat estetiskt berättande*, som till exempel teater, film, eller måleri, ska också ingå i undervisningen. Det är de berättande delarna av dessa uttryck som hör till ämnet svenska.

Språkets form och struktur

Genom skrivningen att eleverna ska erövra *kunskaper om svenska språkets uppbyggnad* betonar kursplanen betydelsen av språkets form. Tanken är att sådana kunskaper behövs för att kunna kommunicera på ett rikt och nyanserat sätt. Att ha kunskaper om språkets uppbyggnad ger eleverna trygghet i den egna språkförmågan och en möjlighet att diskutera språkfrågor och göra språkliga val.

Kultur och samhälle

Undervisningen i kompletterande svenska ska ge eleverna förutsättningar att *utveckla sin kulturella identitet och förståelse för omvärlden*. Motivet bakom detta syfte är att vi idag vet mer om bakgrundens betydelse i det vidare livet och att alla språk en människa har är betydelsefulla för hennes lärande och utveckling. Genom att detta lyfts fram i undervisningen ökar elevernas möjligheter att känna sig trygga med vem de är och använda sin bakgrund och sina språk som en resurs. Undervisningen ska också ge möjligheter att utveckla *intresse för och kunskaper om kultur och samhälle i Sverige*. Detta bidrar också till identitetsutvecklingen och kan också göra det lättare för eleverna att senare i livet studera och arbeta i Sverige. I arbetet med kulturer och språk ska undervisningen, enligt syftet, anlägga ett *jämförande perspektiv*. Det kan till exempel innebära att man jämför en företeelse och hur den yttrar sig i olika länder för att på så sätt öka kunskaperna om varför man gör på det ena eller det andra sättet och på så sätt minimera ett normerande tankesätt där det svenska är det ”normala”.

De långsiktiga målen

Kursplanens syftestext avslutas med ett antal långsiktiga mål. De är formulerade som förmågor som undervisningen ska ge eleverna förutsättningar att utveckla. Förmågorna ligger till grund för bedömningsstödet i ämnet och kommenteras längre fram i avsnittet ”Bedömningsstöd”.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i kursplanen anger vilket obligatoriskt innehåll som ska behandlas i undervisningen. Innehållet är indelat i kunskapsområden som tillsammans ringar in centrala delar av ämnet. Kunskapsområdena bör inte ses som separata arbetsområden för undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen.

Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa ska inte uppfattas som att de alltid ska väga lika tungt i undervisningen. Innehållspunkterna ska snarare uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Det centrala innehållet är strukturerat så att det visar på en progression. Det innebär att innehållet vidgas och fördjupas upp genom åren. I kursplanen för den kompletterande svenskan är det centrala innehållet angivet i årsspann, 6–9 år, 10–12 år, 13–15 år samt 16–20 år. I grundskolans kursplaner är innehållet organiserat i årskurserna 1–3, 4–6 och 7–9. Eftersom eleverna i den kompletterande undervisningen har rätt att delta i undervis-

ningen från det år de fyller 6 år till det år de fyller 20 fungerade det inte att använda den svenska grundskolans årskursindelning för kursplanen som gäller den kompletterande svenskan. Innehållet är åldersadekvat vilket innebär att elever som börjar delta i undervisningen efter 6 års ålder ändå ska få undervisning utifrån det innehåll som anges för det aktuella åldersspannet. Om läraren identifierar behov hos eleven som innebär att något innehåll från ett föregående åldersspann behöver behandlas kan läraren göra sådana tillägg. Det är dock viktigt att eleven möter ett innehåll som är tillräckligt kognitivt utmanande så att det inte för att passa elevens språkliga förmåga blir för kognitivt enkelt.

Innehållet i kursplanen

Det centrala innehållet är uppdelat i fem kunskapsområden: ”Läsa och skriva”, ”Tala, lyssna och samtala”, ”Berättande texter och sakprosatexter”, ”Språkbruk” samt ”Kultur och samhälle”. Innehållspunkterna i de fyra första kunskapsområdena är, för åldrarna 6–15 år hämtade från grundskolans kursplan i svenska. Det sista kunskapsområdet är, för åldrarna 6–15 år hämtat från grundskolans kursplan för ämnet modersmål. För åldrarna 16–20 år är innehållet hämtat från gymnasiekurserna Svenska 1, 2 och 3 samt, när det gäller innehållet i kunskapsområdet ”Kultur och samhälle” även från gymnasiets ämnesplan för ämnet modersmål. De fem kunskapsområdena i kursplanen för den kompletterande undervisningen är knutna till de långsiktiga mål som finns i den avslutande delen av syftestexten. Samma kunskapsområden återkommer genom alla årsspann. Den indelningen är gjord för att på ett tydligt sätt belysa vad som är ämnets fokus och vad undervisningen ska ge eleverna kunskaper i och om.

Samma innehåll återfinns ofta i de olika årsspannen. Men det finns också innehållspunkter som inte är genomgående. En del moment kan anses avslutade i och med 6–9 års ålder, andra tillkommer senare under utbildningen.

I de flesta fall finns en progression i innehållet, en stegring av svårighetsgraden, som gör att en innehållspunkt blir mer komplex ju äldre elever det handlar om. I vissa fall kan progressionen verka svag. Det beror på att en del innehåll behöver behandlas under en lång tid. Till exempel läser man litteratur genom alla år men det finns ofta tillägg som förtydligar vari progressionen ligger, hur litteraturen för någon som är 6–9 år kan skilja sig från den som är mer relevant för någon som är 16–20 år.

Exempel i innehållet

Under rubriken Centralt innehåll förekommer vissa exempel. Det är viktigt att understryka att exemplen inte är obligatoriska. De förtydligar innehållet, men är inte uttryck för att de bör prioriteras framför andra alternativ. Till exempel anges för 10–12-åringar att eleverna ska möta innehållet *kulturella, samhällsliga och geografiska frågor med anknytning till Sverige, till exempel seder, bruk och traditioner eller skolgång i Sverige i jämförelse med samma företeelser i andra länder*. Det innebär att *kulturella, samhällsliga och geografiska frågor med anknytning till Sverige*, är ett obligatoriskt innehåll, medan exemplen *seder, bruk och traditioner eller skolgång* kan bytas ut och eleverna lika gärna studera andra kulturella, samhällsliga och geografiska frågor med anknytning till Sverige.

Nedan kommenteras det centrala innehållet med utgångspunkt i de fem kunskapsområdena.

Läsa och skriva

Det centrala innehållet i det här kunskapsområdet är valt för att skapa förutsättningar för elevernas läs- och skrivutveckling.

Lässtrategier

Med lässtrategier menas i kursplanen de konkreta sätt som en läsare använder för att angripa en text. Lässtrategier handlar alltså om något som läsaren gör med texten.

Att läsa texter som är tryckta ord på papper kräver vissa strategier. Att läsa texter på webbsidor eller i sociala medier av olika slag kräver andra. Kursplanen betonar att eleverna genom hela utbildningen, ska få undervisning om hur man går tillväga för att läsa olika texter. Progressionen går från nybörjaren som ska ”knäcka koden” och behöver lära sig *lässtrategier för att förstå och tolka texter* hon eller han läser själv eller tar del av på annat sätt. I åldrarna 10–12 år vidgas innehållet till att eleverna också ska få lära sig strategier för att *urskilja texters budskap, både de uttalade och sådant som står mellan raderna*.

I åldrarna 13–15 år ska eleverna inte bara urskilja texters budskap på ett mer allmänt plan, utan också få undervisning i att kunna urskilja texters *tema och motiv samt deras syften, avsändare och sammanhang*. I åldrarna 16–20 år finns ingen punkt som direkt berör lässtrategier men de följs ändå upp i innehållspunkten *Läsning av och arbete med texter, vilket inkluderar strukturering, sovrning och sammanställning och källkritisk granskning*. Eleven i de senare skolåren ska alltså få undervisning i att läsa och arbeta med texter på olika sätt och i detta ingår användbara strategier för att klara läsningen. Det är viktigt att läraren genom alla skolår tar hänsyn till de kunskaper i olika lässtrategier som eleverna har med sig från sin ordinarie utbildning och uppmuntrar dem att använda dessa i sin läsning på svenska.

Skrivstrategier

Alla elever i den kompletterande undervisningen ska också få undervisning om skrivstrategier, det vill säga hur man skriver olika slags texter, hur man bygger upp dem och hur den aktuella texttypens språk ser ut. Därför är *strategier för att skriva olika typer av texter med anpassning till deras typiska uppbyggnad och språkliga drag* ett centralt innehåll. För elever i åldrarna 6–9 år är tillräckligt med *skapande av texter där ord och bild samspelar*, medan undervisningen i åldrarna 13–15 år ska behandla *skapande av texter där ord, bild och ljud samspelar*. I åldrarna 16–20 år används inte längre begreppet skrivstrategier men innehållspunkterna om *skriftlig framställning* är den naturliga fortsättningen.

I kunskapsområdet ”Berättande texter och sakprosatexter” nämns olika typer av texter som undervisningen ska behandla och som undervisningen kan utgå från när eleverna utvecklar strategier för att skriva. Texter där ord och bild samspelar kan till exempel vara bilderböcker eller serietidningar. Texter där ord, bild och ljud samspelar kan vara olika typer av webbtexter eller filmer. Progressionen ligger främst i att olika innehållspunkter samspelar med varandra så att komplexiteten i de texter som studeras gradvis ökar under utbildningen. Med detta följer att även de texter som produceras blir allt mer komplexa. Även när det gäller detta innehåll är det viktigt att läraren tar hänsyn och drar nytta av de kunskaper eleven tillägnat sig i sin reguljära utbildning.

Språkets struktur

Undervisningen ska också behandla språkliga formaspekter, till exempel språkets struktur. Alla elever ska få undervisning i grammatik och stavning i grundskolans alla årskurser. Att veta att man behärskar dessa sidor av språket kan öka den språkliga tryggheten och därmed också lusten att uttrycka sig. Kursplanen säger dock ingenting om *hur* denna undervisning ska bedrivas. Det är upp till läraren att utforma ett sådant innehåll.

I åldrarna 6–9 år är *stavningsregler för vanligt förekommande ord i elevnära texter* ett centralt innehåll. Med elevnära menas här texter som är åldersanpassade och kända för eleverna. I åldrarna 10–12 år vidareutvecklas det innehållet och undervisningen ska då också behandla bland annat *meningsbyggnad och ordklasser*, medan eleverna i åldrarna 13–15 år ska studera *stavningsregler, skiljetecken, ordklasser och satsdelar*. I 16–20 årsåldern ska man slutligen få undervisning om *Svenska språkets uppbyggnad, hur ord, fraser och satser är uppbyggda samt hur de samspelar i grammatiken*.

Det kan vara till stor hjälp för eleven att uppmuntras att utgå från sina kunskaper i andra språk för att jämföra sådant som är lika och sådant som skiljer sig åt mellan olika språk när det gäller till exempel regler av olika slag. På så sätt kan alla elevens språk bli en tillgång i den fortsatta utvecklingen av det svenska språket.

Samband mellan ljud och bokstav

Innehållspunkten *sambandet mellan ljud och bokstav* finns enbart i åldrarna 6–9 år. När eleverna väl har förstått och kan använda sambandet mellan ljud och bokstav på svenska är den kunskapen antagligen befäst och den delen av läs- och språkförmågan behöver inte utvecklas vidare. Däremot går det att utveckla hur man läser texter med olika svårighetsgrad och hur man använder lässtrategier för att läsa olika typer texter (*se lässtrategier*). Det är dock viktigt att läraren är observant på elever som börjar läsa kompletterande svenska i 10-årsåldern eller senare. Om dessa elever inte har sambandet klart för sig behöver de få undervisning om detta innehåll trots att det inte finns med i ämnets centrala innehåll för äldre åldrar.

Tala, lyssna och samtala

Kunskapsområdet som handlar om hur man talar, lyssnar och samtalar, har stor betydelse för elevernas tilltro till sin språkförmåga. Lyssnandet nämns som ett specifikt undervisningsobjekt bara i åldrarna 6–9 år. Det innebär inte att det är viktigare att lära sig att uttrycka sig än att lyssna in vad andra har att säga. Att lyssna ingår förstås även i de andra åldrarna, men där är det underförstått och ingår som en naturlig del i undervisningen om hur man argumenterar och leder samtal, något man inte kan göra utan att lyssna på andra.

Det är upp till läraren och eleverna att välja vad undervisningen ska utgå från i det här kunskapsområdet. Det kan vara någon eller flera av de olika texttyper som nämns under rubriken ”Berättande texter och sakprosatexter” eller något som eleven upplevt eller på annat sätt intresserar sig för och som är lämpligt i sammanhanget. Intentionen är att undervisningen, oavsett vilket innehåll man samtalar om, ska ge eleverna kunskaper om hur de på svenska kan formulera sig tydligare, lyssna mer lyhört och hur de planmässigt kan föra samtal och diskussioner framåt.

Lyssna, återberätta och argumentera

Att bygga upp kunskaper i att tala, lyssna och samtala är en komplex process som utvecklas under alla skolåren och innefattar många olika delar. En väsentlig del är att kunna delta i samtal av olika slag. De yngsta eleverna ska få undervisning i att *lyssna och återberätta i olika samtalssituationer*. Det innebär att de ska få lära sig hur man gör för att ta till sig ett talat budskap och hur man avgör vad som är viktigt när någon berättar något.

Med stigande ålder fördjupas kunskaperna om hur man samtalar, formulerar sig och tar till sig andra människors åsikter. I åldrarna 10–12 år är det centrala innehållet här att *argumentera i olika samtalssituationer och beslutsprocesser*. I de två avslutande åldersspannen 13–15 och 16–20 år finns ingen innehållspunkt som direkt har med att lyssna, återberätta och argumentera att göra. Det är dock ett innehåll som antagligen ändå kommer att förekomma till exempel i samband med läsning av olika typer av texter.

Muntliga presentationer

Det innehåll som handlar om *muntliga presentationer och muntligt berättande... för olika mottagare* lyfter fram olika aspekter av att föra fram ett muntligt budskap. Att eleverna lär sig att bedöma mottagarens förkunskaper och kan anpassa innehållet i sin presentation därefter, är viktigt för att kommunikationen ska fungera. Ibland behöver man ta till tekniska hjälpmedel vid presentationer och även dessa ska eleverna få undervisning om genom hela sin skoltid.

Undervisningens fokus förändras något över tid. De yngre eleverna, som kanske är ovana vid situationer där de förväntas berätta något för en grupp kamrater, behöver grundläggande kunskaper om hur man gör detta på ett framgångsrikt sätt. De yngre eleverna ska därför få undervisning i *munligt berättande för olika mottagare och för skilda syften*. I åldrarna 10–12 år är den enda förändringen att undervisningen istället för berättande ska behandla *presentationer för olika mottagare och skilda syften*. I åldrarna 13–15 år ligger de tidigare årens innehåll till grund för undervisning i hur man kan anpassa presentationens *språk, innehåll och disposition*, både med hänsyn till presentationens syfte och till vilka som ska lyssna på den. I åldrarna 16–20 år slutligen har innehållspunkterna när de gäller muntliga presentationer mer fokus på retorik och presentationstekniska hjälpmedel.

Berättande texter och sakprosatexter

Det här kunskapsområdet beskriver vilka texttyper som undervisningen i kompletterande svenska ska behandla. Internationella undersökningar, till exempel PIRLS, visar att en välutvecklad läs- och skrivförmåga innefattar kunskaper om många olika typer av texter. Först och främst ska eleverna förstå få läsa för lusten och glädjen och möjligheten att diskutera sina läsupplevelser med andra. De ska också ges möjligheter att hitta svar på livsfrågor och få stöd i sin egen identitetsutveckling. Men eleverna behöver också kunskaper om att texter kan ha olika syften, om hur olika texter är uppbyggda och om hur man tolkar budskap i en text genom att ställa kritiska frågor till den.

Kursplanens centrala innehåll gör skillnad mellan *berättande texter* som är fiktionstexter av skönlitterär karaktär, och *sakprosatexter* som har ett mer förklarande eller beskrivande innehåll. I kursplanen används i huvudsak uttrycket *typer av texter* istället för begreppet ”genre”. Detta val är gjort för att begreppet genre kan tolkas på så många olika sätt. Med uttrycket ”typer av texter” vill kursplanen omfatta allt det som olika definitioner av begreppet genrer kan stå för.

Berättande texter, poetiska texter och skönlitteratur

Kursplanen vill betona vikten av att undervisningen behandlar texter med stor bredd, både berättande och poetiska. I åldrarna 6–9 och 10–12 år används uttrycket *berättande texter* och *poetiska texter*, medan det i åldrarna 13–20 år istället står *skönlitteratur*. Skillnaden kommer sig av att berättande texter avser ett bredare urval än skönlitteratur. Exempelen på typer av texter är annars till stor del desamma för alla åldrarna. Kursplanen talar inte om exakt vilka texter undervisningen ska behandla, men urvalet ska ske i linje med syftestextens formuleringar, till exempel om att *kunna förstå och verka i ett samhälle där kulturer, livsåskådningar, generationer språk möts*. I kursplanen för kompletterande undervisning i svenska har det centrala innehåller fokus på texter från Sverige eftersom eleverna möter texter från andra länder och kulturer i sin ordinarie undervisning.

Progressionen ligger i texternas svårighetsgrad, vilka ämnen de behandlar och i att de anpassas efter elevernas utveckling från barn till ungdomar. För åldrarna 6–9 år ska undervisningen behandla texter skrivna *för barn*, vilket utvecklas till texter skrivna för *barn och unga* i åldrarna 10–12 år och till texter skrivna för *ungdomar och vuxna* i åldrarna 13–15 år. I åldrarna 16–20 år bör eleverna kunna läsa ett varierat urval av skönlitterära texter och därför anger inte innehållet vilken målgrupp texterna ska ha. I innehållet finns det också en progression i vad texterna ska belysa.

Kursplanen lyfter särskilt fram *människors upplevelser och erfarenheter* (åldrarna 6–9 år) vilket fördjupas till *människors villkor och identitets- och livsfrågor* i åldrarna 10–15 år. Detta är ett sätt att poängtera att undervisningen inte ska stanna vid att man enbart läser och behandlar texter som ligger nära elevernas egen erfarenhetsvärld.

Elevnära texter är en bra utgångspunkt, men skolan ska också tillföra nya insikter och utveckla elevernas intressen och kunskaper. Det kan litteraturen bidra till. I åldrarna 16–20 år nämns inte vad texterna ska belysa, läraren och eleverna avgör tillsammans vilken litteratur som är lämplig och intressant att behandla.

Texters budskap, uppbyggnad och innehåll

Det centrala innehåll som handlar om *berättande texters budskap, uppbyggnad och innehåll* har en tydlig progression. Den innebär att ju äldre eleverna blir, desto mer sammansatta och därmed mer komplext uppbyggda texter ska undervisningen behandla. Detta innehåll finns med från och med åldrarna 10–12 år, då formulerat som *Berättande och poetiska texters typiska språkliga drag samt deras ord och begrepp*. I åldrarna 13–15 år kvarstår detta innehåll men nu med fokus på *Skönlitterära texters typiska språkliga drag samt deras ord och begrepp* och punkten utvidgas också till att även omfatta syften, innehåll och språkliga drag hos beskrivande, förklarande, utredande, instruerande och argumenterande texter. I åldrarna 16–20 år ska undervisningen sedan fokusera *uppbyggnad, språk och stil i sakprosa*.

Det här innehållet samspelar med läs- och skrivstrategierna i kunskapsområdet ”Läsa och skriva”. Genom att eleverna studerar texters uppbyggnad och hur olika texter liknar varandra och skiljer sig åt, ökar deras medvetenhet om hur de kan läsa olika typer av texter och vad de behöver ta hänsyn till när de skapar egna texter.

Skönlitterära författare och illustratörer

För att kunna sätta in texter i sina rätta sammanhang och till fullo förstå vad det är de läser, behöver eleverna undervisning om de författare och illustratörer som står bakom texterna. Detta är också ett sätt att närma sig förmågan att värdera texter. Den som vet något om vad som påverkat en författare och i vilket sammanhang en text har skrivits, har bättre förutsättningar att inta ett granskande förhållningssätt. Här är progressionen tydligt ålderanpassad. I åldrarna 6–9 år ska eleverna få möta *några svenska skönlitterära barnboks-författare och illustratörer*. I åldrarna 10–12 år är studieobjekten i första hand *några skönlitterärt betydelsefulla barn- och ungdomsboks-författare och deras verk* och i åldrarna 13–15 år är det *några skönlitterärt betydelsefulla ungdoms- och vuxenboks-författare från Sverige och deras verk* som ska behandlas. I åldrarna 16–20 år ska eleverna få undervisning om *Svenska författarskap och skönlitterära verk, vilket även inkluderar teater samt film och andra medier*.

Någon litterär kanon eller författarkanon är inte aktuell. Varje lärare avgör tillsammans med sina elever vilka författare och illustratörer som undervisningen ska behandla. Kursplanen anger att författarna och illustratörerna ska komma från Sverige. Motivet för detta är att eleverna får undervisning om författarskap från andra delar av världen i sin ordinarie undervisning. Lärare som undervisar i kompletterande svenska kan förstås också lägga andra författare till undervisningen, men i kursplanen anses inte detta vara ett centralt innehåll.

I de senare årskurserna finns ett litteraturhistoriskt anslag av mer allmänbildande karaktär. Det är formulerat som *historiska och kulturella sammanhang som verken har tillkommit i* i åldrarna 13–15 år. I åldrarna 16–20 år ligger tonvikten på att de texter man behandlar i undervisningen ska hämtas från olika tider och epoker samt att undervisningen ska behandla *Relationer mellan skönlitteratur och samhällsutveckling, hur skönlitteraturen har formats av förhållanden och idéströmningar ur samhället och hur den har påverkat samhällsutvecklingen*. Genom att läsa en roman, diskutera sin upplevelse av det lästa och dessutom få kunskaper om författarens tid och den kultur som hon eller han levte och verkat i, kan elevernas förståelse för litteraturen fördjupas. Historiska och kulturella sammanhang kan också innebära studier av litterära epoker. Här öppnas möjligheter för svenskämnet att samverka med andra skolämnen.

Sakprosa

De sakprosatexter som behandlas i den kompletterande undervisningen i svenska ska ha ett innehåll som är relevant för ämnet. Det betyder att det ska vara texter som kan stödja utvecklingen av de förmågor som anges i syftet. I det centrala innehållet definieras de sakprosatexter som undervisningen ska behandla till beskrivande, förklarande, utredande och instruerande och argumenterande texter.

För att utveckla *förmågan att kommunicera i tal och skrift*, som är ett av de långsiktiga målen i ämnet, kan man till exempel studera argumenterande texter. Men det kan lika gärna innebära att eleverna arbetar med att planera och förbereda muntliga framställningar om sina fritidsintressen. Då kan sakprosatexter om till exempel dinosaurier eller musik rymmas i undervisningen.

Eleverna som deltar i den kompletterande undervisning möter sakprosatexter även i sin obligatoriska undervisning och det är viktigt att läraren i den kompletterande undervisningen tar vara på de förkunskaper eleven har när det gäller dessa texttyper.

I åldrarna 6–9 år fokuserar den här innehållspunkten *beskrivande och förklarande texter*. I åldrarna 10–12 år är sakprosatexterna samlade i punkten: *beskrivande, förklarande och, instruerande texter*. I åldrarna 13–15 år läggs dessutom *utredande och argumenterande* texter till listan. Här skiljer kursplanen för första gången på förklarande och utredande texter. En utredande text är en förklarande text som inte bara förklarar hur det ligger till, utan också reder ut samband. Den utredande texten lägger sig också vinn om att besvara frågor som en läsare kan tänkas ställa sig och sätter in förklaringen i ett större sammanhang. I åldrarna 16–20 år ska innehållet handla om *uppbyggnad språk och stil i sakprosa* utan att tydligare bestämma exakt vilka former av sakprosa det ska röra sig om. Detta avgör läraren tillsammans med sina elever och utifrån deras behov.

Texter som kombinerar ord, bild och ljud

En typ av text som blir allt vanligare är texter där flera olika medier samspelar och alla behöver läsas på olika sätt för att tillsammans bli meningsbärande. Det kan till exempel vara film, interaktiva spel och webbtexer, tv-serier och teaterföreställningar. Tanken med innehållet här är att eleverna ska få studera hur budskap byggs upp och berättelser drivs framåt i sammansatta uttrycksformer. De ska också få jämföra ”kombinerade texter” med texter som enbart består av skrivna ord, tal eller bilder. På så sätt kan eleverna få perspektiv på olika typer av texter och framställningsformer och se vilka möjligheter det finns att överföra mönster från den ena typen av text till den andra.

I sin vardag möter eleverna en mängd olika typer av text i många olika sammanhang, och gränserna mellan olika texttyper är flytande. Detta är något som kursplanen bejakar och tar fasta på. Därför ska även de texter som eleverna kommer i kontakt med på sin fritid ingå i undervisningen. Att få undervisning om hur man skapar en bloggtext, eller hur språket på webben skiljer sig från språket i en berättande text, kan ge eleverna större språklig säkerhet. De lär sig att växla mellan olika situationer och känner att deras språk räcker till. Denna säkerhet kan också leda till att eleverna vågar experimentera med sitt språk och därmed blir kreativa och kan utveckla sin identitet genom språket.

Språkbruk

I kunskapsområdet ”Språkbruk” ryms sådana aspekter av språket som är nödvändiga att kunna i alla språkliga sammanhang, oavsett om man läser, skriver, talar, lyssnar eller samtalar. Här finns till exempel *ord och begrepp* med som ett innehåll, eftersom ett stort och djupt ord- och begreppsförråd är betydelsefullt för alla språkliga uttrycksformer. Innehållet som beskrivs i kunskapsområdet ”Språkbruk” är således möjligt att kombinera med allt annat innehåll i ämnet svenska.

I kunskapsområdet ”Språkbruk” ryms också ett innehåll av mer språkhistorisk karaktär. Fördjupade kunskaper i och om det egna språket ger eleverna en möjlighet att sätta in sitt språk i ett större sammanhang.

Ord och begrepp

Vi vet idag att ett stort ord- och begreppsförråd är nyckeln till vidare studieframgångar. Vi vet också att barn och ungdomar som har ett begränsat ordföråd ofta uttrycker känslor på ett mindre nyanserat sätt. Man är antingen glad eller arg och har inga ord för uttrycken där emellan. Ett innehåll som därför också finns genom hela utbildningen är (i åldrarna 6–15 år) *ord och begrepp som används för att uttrycka känslor, kunskaper och åsikter* samt i åldrarna 16–20 år *Grundläggande språkliga begrepp som behövs för att på ett metodiskt och strukturerat sätt tala om och analysera språk och språklig variation samt diskutera språkriktighetsfrågor*. Det här innehållet har alltså ingen tydlig progression. Undervisningens sammanhang och elevernas behov avgör vilka ord och begrepp som ska lyftas fram. Till exempel kan begrepp som kommer upp vid textstudier av olika slag behandlas.

Kunskaper om ord och begrepp handlar dock inte bara om vikten av att ha ett stort ordföråd. Här ingår också att eleverna ska få kunskaper om ords och begrepps *nyanser och värdeladdning* (åldrarna 10–15 år) och om hur omgivningen kan påverkas av sättet man uttrycker sig på. I åldrarna 13–15 år ska undervisningen dessutom behandla *nya ord i språket*. Det innehållet har tillkommit med tanke på att språket är i ständig förändring. Här ges en möjlighet att titta på ungdomarnas eget språk, så att de ska kunna förstå var deras ord och uttryck kommer från och reflektera över hur de används.

Skillnader i språkanvändning

Innehållet som handlar om *skillnader i språkanvändning* hör delvis ihop med muntliga presentationer som ingår i kunskapsområdet ”Tala, lyssna och samtala”. Men här är det meningen att eleverna ska utveckla en skriftlig mottagarmedvetenhet, det vill säga de ska få träning i att kommunicera med tanke på en viss läsare eller lyssnare. Är den jag kommunicerar med en person utan förkunskaper eller en som kan mycket om ämnet? Är mottagaren äldre eller yngre än jag själv? Avsikten är att eleverna ska förstå att de själva kan påverka sitt budskap, positivt eller negativt, med hjälp av hur de väljer att uttrycka sig.

Här finns en tydlig progression. För åldrarna 6–9 år begränsas innehållet till *skillnader mellan tal- och skriftspråk*. För årskurserna 10–12 år blir studierna mer omfattande genom att undervisningen ska behandla *skillnader i språkanvändning beroende på vem man skriver till och med vilket syfte*, det vill säga både mottagaraspekten och syftet med det man kommunicerar ska tas upp. Perspektivet vidgas ytterligare för åldrarna 13–15 år med innehållet *skillnader i språkanvändning beroende på i vilket sammanhang, med vem och med vilket syfte* de kommunicerar. Det handlar om att eleverna ska få undervisning om olika språkliga stilnivåer i både skriftliga och muntliga sammanhang. I åldrarna 16–20 år går denna innehållspunkt ihop med den tidigare beskrivna *Grundläggande språkliga begrepp som behövs för att på ett metodiskt och strukturerat sätt tala om och analysera språk och språklig variation samt diskutera språkriktighetsfrågor*. Här går man alltså från att få undervisning i hur man anpassar sitt sätt att kommunicera till att studera metoder för att analysera språkbruk, både det egna och andras.

I åldrarna 13–15 år finns även en punkt som lyfter fram *språkets betydelse för att utöva inflytande och för den egna identitetsutvecklingen* som ett centralt innehåll. Det som ska studeras här är hur man kan använda sitt språk medvetet för att till exempel

kunna påverka beslut. Det är också viktigt att eleverna får förståelse för att de genom språket kan påverka bilden av sig själva och andra. Den som har en utvecklad språkförmåga kan själv välja vilket språk han eller hon använder i skilda situationer.

I åldrarna 16–20 år tillkommer dessutom en punkt som rör språkhistoria.

Yttrandefrihet och integritet i olika medier

Vår tids medielandskap innebär stora möjligheter till spännande kommunikation, men det innebär också att barn och unga riskerar att begå kriminella handlingar utan att de är medvetna om det. Exempel på sådana handlingar är att förtala personer på internet och i sms, eller att publicera kränkande bilder. Därför är *etiska och moraliska aspekter på språkbruk, yttrandefrihet och integritet i olika medier och sammanhang* ett centralt innehåll i åldrarna 13–15 år. Kunskaper om frågor som rör yttrandefrihet är viktiga både ur ett rättighets- och ett skyldighetsperspektiv. Det handlar både om rättigheten att inte själv bli förtalad, hotad eller kränkt och skyldigheten att inte förtala, hota eller kränka någon annan.

Dessa rättigheter och skyldigheter berör etiska och moraliska frågor. En medvetenhet om de etiska och moraliska aspekterna i det här sammanhanget gör det möjligt för eleverna att delta i det demokratiska samtalet i samhällsdebatten och är central i skolans undervisning. Innehållet här hör direkt samman med skrivningen i syftestexten om att eleverna ska få *kunskaper om hur man formulerar egna åsikter och tankar i olika slags texter*.

Kultur, natur och samhälle

I kunskapsområdet ”Kultur, natur och samhälle” möter eleverna ett innehåll som handlar om företeelser och samhällsfrågor i områden där modersmålet talas. Det varierar hur stora kunskaper eleverna har med sig om detta när de kommer till undervisningen och det behöver läraren ta hänsyn till i arbetet med innehållet.

En viktig utgångspunkt för kunskapsområdet har varit synen på kulturbegreppet som något flexibelt och föränderligt. Skrivningarna i innehållet är medvetet mycket öppna för att inte ge intryck av att eleven ska möta en uppsättning stereotyper av hur ”alla” människor i en viss kultur lever. De öppna skrivningarna ger i stället lärare och elever stora möjligheter att tillsammans välja ut vad de vill studera, utifrån den enskilda gruppens sammansättning och behov. En viktig källa till kulturkunskap kommer alltid från eleverna själva och deras synpunkter, erfarenheter och intressen är avgörande för undervisningens inriktning.

Många språk talas över stora områden och det gör det svårare för läraren att ha överblick över hela området. Detta faktum gör det också nödvändigt att utgå från elevgruppens sammansättning och elevernas bakgrund vid urvalet av innehåll.

Traditioner, högtider, seder, bruk och aktuella samhällsfrågor

I kunskapsområdet ”Kultur, natur och samhälle” anges för åldrarna 6–9 år följande centrala innehåll:

- *Kulturella och samhälleliga frågor med anknytning till Sverige, till exempel traditioner och högtider som eleven möter i olika sammanhang, lekar och musik från Sverige eller djur och natur i Sverige.*

Med utgångspunkt i ett flexibelt kulturbegrepp ska innehållet inte betraktas som något statiskt och oföränderligt. Tanken bakom innehållet är istället att elevernas olika erfarenheter av och föreställningar om innehållet ska utgöra utgångspunkten.

Innehållspunkten finns sedan med i alla åldersspann, men utvecklas och blir mer komplex i takt med elevernas ålder. I åldrarna 16–20 år har samma punkt följande innehåll:

- *Kulturella frågor med anknytning till Sverige, till exempel kulturella företeelser och sevärdheter. Fördjupade studier av konst, musik, arkitektur och film från Sverige. Jämförelser mellan Sverige och andra länder.*
- *Samhälleliga och geografiska frågor med anknytning till Sverige, till exempel aktuella samhällsfrågor eller samhällsförhållanden, natur- och geografiska förhållanden i Sverige. Jämförelser mellan Sverige och andra länder.*

Här tillförs alltså ett jämförande perspektiv som en del av undervisningens innehåll. Genom att även här låta elevernas erfarenheter och föreställningar vara utgångspunkt i undervisningen blir det möjligt att jämföra sina upplevelser med andras och med hur dessa beskrivs i till exempel tidningsartiklar eller i texter och filmer som är publicerade på webben. Att jämföra aktuella samhällsfrågor eller samhällsförhållanden mellan Sverige och andra länder kan öka kunskaperna om och förståelsen för till exempel hur olika samhällsskick fungerar.

Det är lärare och elever som tillsammans avgör vilka *andra länder* som ska användas i dessa jämförande studier. Det kan till exempel vara lämpligt att jämföra med samhällsfrågor och samhällsförhållanden i det land där eleven bor. För de av eleverna i kompletterande svenska som går i internationella skolor och därmed inte med säkerhet kommer i så nära kontakt med det land där de lever kanske det istället är ett mer naturligt val att utgå från det land som den internationella skolan är knuten till.

BEDÖMNINGSSTÖD

Elever i den kompletterande svenskundervisningen får inga betyg. De elever som önskar få betyg från svensk skola får istället vända sig till någon av de skolor som anordnar distansundervisning. Information om vilka dessa är finns på Skolverkets webbplats.

Lärare i kompletterande svenska måste ändå arbeta med att bedöma sina elevers lärande och utveckling för att få kunskaper om vad eleven kan och förstår och förstå vad undervisningen kan bidra med för att eleven ska fortsätta att lära och utvecklas. Till stöd för detta bedömningsarbete finns ett bedömningsstöd i form av en matris. I matrisen beskrivs en tänkt utveckling av de i ämnet ingående förmågorna. Matrisen är framtagen utifrån den europeiska referensramen för språk (GERS, Gemensam europeisk referensram för språkutveckling).

Tanken är att läraren ska kunna följa elevens utveckling av de olika förmågorna genom att i matrisen markera de kvaliteter eleven uppvisar vid ett givet tillfälle. Genom att göra detta och samtidigt studera vad som i matrisen anges som nästa steg i utvecklingen av denna förmåga får läraren stöd i att planera den fortsatta undervisningen. Läraren kan också använda matrisen som utgångspunkt i samtal med eleven och vårdnadshavaren.

Skolverket

www.skolverket.se

ISBN: 978-91-86529-67-3